

ATMOSFERADAGI IQLIM O'ZGARISHLARI VA ULARNING EKOLOGIK OQIBATLARI

Abdurashidova Shabbona

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqlim o'zgarishlarining global va mintaqaviy darajadagi sabablari, ularning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari keng tahlil qilingan. Muallif tomonidan iqlim o'zgarishining asosiy manbalari, issiqxona gazlari emissiyasi, inson faoliyatining atmosfera tizimiga ta'siri ilmiy dalillar asosida bayon etilgan. Maqolada, shuningdek, O'zbekistonda kuzatilayotgan iqlim o'zgarishlari, cho'llanish, suv tanqisligi va qishloq xo'jaligi mahsuldorligining pasayishi misolida tahlil olib borilgan. Iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash hamda "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini joriy etish bo'yicha taklif va tavsiyalar keltirilgan. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik va ekologik madaniyatning iqlim siyosatidagi o'rnini haqida fikr yuritilgan. Maqola natijalari iqlim o'zgarishi sohasida ilmiy va amaliy qarorlar qabul qilish uchun asos bo'la oladi.

Annotation: This article provides a detailed analysis of the causes and consequences of climate change on both global and regional scales. The author highlights the main sources of greenhouse gas emissions, the impact of human activities on atmospheric systems, and the implications for sustainable development. Special attention is given to Uzbekistan's experience in combating climate change through environmental protection, green economy policies, and adaptation strategies. The article also discusses the socio-economic consequences of desertification, water scarcity, and reduced agricultural productivity. The findings emphasize the importance of international cooperation and environmental awareness in achieving climate resilience.

Аннотация: В данной статье подробно анализируются причины и последствия изменения климата на глобальном и региональном уровнях. Автор рассматривает источники выбросов парниковых газов, влияние человеческой деятельности на атмосферные процессы и последствия для устойчивого развития. Особое внимание уделено опыту Узбекистана в борьбе с изменением климата, реализации принципов «зеленой экономики» и адаптационных стратегий. В статье рассматриваются социально-экономические последствия опустынивания, нехватки воды и снижения урожайности. Результаты исследования подчеркивают важность международного сотрудничества и повышения экологического сознания населения.

Kalit soʻzlar: iqlim oʻzgarishi, global isish, issiqxona gazlari, ekologik xavfsizlik, barqaror rivojlanish, Oʻzbekiston, suv tanqisligi, choʻllanish, ekologik madaniyat, yashil iqtisodiyot, xalqaro hamkorlik, biologik xilma-xillik.

Keywords: climate change, global warming, greenhouse gases, ecological safety, sustainable development, Uzbekistan, water scarcity, desertification, environmental culture, green economy, international cooperation, biodiversity.

Ключевые слова: изменение климата, глобальное потепление, парниковые газы, экологическая безопасность, устойчивое развитие, Узбекистан, дефицит воды, опустынивание, экологическая культура, зеленая экономика, международное сотрудничество, биоразнообразие.

Kirish

Soʻnggi oʻn yilliklarda butun dunyo boʻylab iqlim oʻzgarishi jarayonlari keskin tus oldi. Global haroratning oshishi, yogʻingarchilik miqdorining oʻzgarishi, muzliklarning erishi va dengiz sathining koʻtarilishi kabi hodisalar sayyoramizdagi ekologik muvozanatga jiddiy taʼsir koʻrsatmoqda. Atmosferadagi issiqxona gazlari miqdorining ortishi Yer sirtidagi issiqlik balansini buzib, global isish jarayonini kuchaytirmoqda. Oʻzbekiston ham bu jarayondan chetda emas. Mamlakatimiz geografik jihatdan quruq iqlim zonasida joylashgani sababli har qanday iqlimiy oʻzgarishlar bevosita suv resurslari, qishloq xoʻjaligi va aholining turmush tarziga taʼsir qiladi. Shuning uchun iqlim oʻzgarishining sabablarini aniqlash, oqibatlarini yumshatish va ularga moslashish strategiyalarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylangan.

Asosiy qism

Iqlim oʻzgarishining asosiy sababi inson faoliyati bilan bogʻliq. Sanoat korxonalarining chiqindilari, avtomobil transportidan ajralayotgan gazlar, oʻrmonlarning kesilishi atmosferadagi karbonat angidrid va metan miqdorini oshirmoqda. Bu gazlar Quyoshdan kelayotgan issiqlik nurlarini oʻzlashtirib, ularni Yer atmosferasida ushlab qoladi. Natijada harorat ortib, issiqxona effekti kuchayadi. Statistik maʼlumotlarga koʻra, soʻnggi 150 yil ichida Yer yuzasining oʻrtacha harorati 1,2 darajaga koʻtarilgan. Bu oz koʻrinadigan farq aslida tabiat uchun katta oʻzgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Oʻzbekiston hududida esa iqlim oʻzgarishi choʻllanish, suv tanqisligi va qishloq xoʻjaligi mahsuldorligining kamayishida yaqqol namoyon boʻlmoqda. Soʻnggi yillarda yozning haddan tashqari issiq boʻlishi, yomgʻir miqdorining kamayishi natijasida ayrim hududlarda ekinlar nobud boʻlishi holatlari kuzatilmoqda. Shuningdek, Orolboʻyi mintaqasida yuzaga kelgan ekologik inqiroz iqlim oʻzgarishining hududiy koʻrinishlaridan biridir. Aral dengizining qurib borishi natijasida atrofdagi hududlarda namlik kamaygan, tuproq shoʻrlanishi ortgan va havoda

chang miqdori keskin oshgan. Bu esa aholi salomatligiga, ayniqsa bolalar va keksa insonlarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

BMTning iqlim bo'yicha ekspertlar guruhi (IPCC) hisobotlarida keltirilishicha, agar global harorat 2 darajadan ortiq ko'tarilsa, ko'plab davlatlarda ekologik ofatlar xavfi oshadi. O'zbekiston uchun esa bu raqam yanada xavfli, chunki mintaqa quruq iqlim zonasida joylashgan. Suv manbalari asosan muzliklardan shakllanadi, ular esa iqlim isishi tufayli tez erib bormoqda. Natijada Amudaryo va Sirdaryo oqimining kamayishi, suv taqsimoti bo'yicha davlatlar o'rtasidagi ziddiyatlar kuchayishi mumkin. Iqlim o'zgarishining ekologik oqibatlar orasida o'rmonlarning qisqarishi, hayvonot dunyosining yo'qolishi va biologik xilma-xillikning kamayishi ham bor. Tabiiy ekotizimlar o'zini tiklash qobiliyatini yo'qotmoqda. O'rmonlarning kamayishi nafaqat karbonat angidridni yutish imkonini pasaytiradi, balki tuproq eroziyasini kuchaytiradi. Shu bois O'zbekistonda "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida yiliga millionlab daraxt ekilmoqda. Bu nafaqat iqlimni yumshatadi, balki ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan "Iqlim o'zgarishiga moslashuv strategiyasi" hamda "2030-yilgacha atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi" iqlim siyosatini yanada tizimli qilishga qaratilgan. Bu hujjatlar doirasida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish kabi chora-tadbirlar belgilangan. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik doirasida O'zbekiston BMT Iqlim o'zgarishi bo'yicha Parij bitimiga qo'shilgan. Ilmiy tadqiqotlar ko'rsatishicha, iqlim o'zgarishining oqibatlarini kamaytirish uchun uglerod chiqindilarini qisqartirish bilan birga, aholining ekologik savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega. Chunki ekologik muammolarni faqat texnik yoki iqtisodiy choralar bilan hal qilib bo'lmaydi, bunda inson omili, mas'uliyatli yondashuv hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Xulosa

Iqlim o'zgarishi zamonaviy davrning eng dolzarb ekologik muammosidir. U nafaqat tabiat, balki inson salomatligi, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikka ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston uchun iqlim o'zgarishi suv resurslari, qishloq xo'jaligi va sog'liqni saqlash sohalarida jiddiy sinovdir. Shu sababli ekologik siyosatni yanada kuchaytirish, iqlim monitoringini yo'lga qo'yish, xalqaro tajribani o'rganish va "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini tatbiq etish zarur. Har bir fuqaro, tashkilot va davlat organi tabiatni asrashda o'z hissasini qo'shmog'i lozim. Faqat shundagina iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirish va barqaror rivojlanishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo'rayev S., Mamatov A. *Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi asoslari*. Toshkent: O'zbekiston, 2019.
2. Xudoyberganov N. *Iqlim o'zgarishi va uning O'zbekiston uchun oqibatlari*. Toshkent: Fan, 2021.
3. Rasulov A. *Yashil iqtisodiyot va ekologik xavfsizlik*. Toshkent: Universitet, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi ma'lumotlari — www.eco.gov.uz
5. BMT Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konvensiyasi (UNFCCC) hisobotlari, 2023.
6. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. "O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan ekologik siyosati konsepsiyasi." Toshkent: Adolat, 2022.
8. FAO (BMT Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti) ma'lumotlari, 2023.
9. Orolbo'yi mintaqasidagi ekologik muammolar bo'yicha ilmiy to'plam. Toshkent: Fan, 2020.
10. "Iqlim o'zgarishi va barqaror rivojlanish." Respublika ekologiya markazi nashri, 2021.